

272
TARTU RIIKLIK ÜLIKOOI

P. Vihalem

RIIGI MÕISTE

Tartu 1960

A - 23175

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOI

Riigi ja õiguse ajaloo kateeder

Ⓟ Vihalem

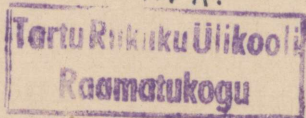
RIIGI MÕISTE

~~ARHIIVKOGU~~

Tartu 1960

S I S U K O R D .

	lk.
1. Riigi mõiste parteiline käsitus	3
2. Riigi mõiste maht ja ühtsus	6
3. Riigi mõiste sisu	8
4. Riik organisatsiooni liigina	10
5. Riik kui valitseva klassi organisatsioon	12
6. Riik kui sunnivahenditega, eeskätt relvadega varustatud organisatsioon	16
7. Riik klassivaenlasi ohjeldava organisatsioonina.	18
8. Suveräänsus riigi tunnusena	25
9. Territoorium riigi tunnusena	27
10. Riigi ja ühiskondlike organisatsioonide vahekord	31
11. Riigi mõiste tähtsus riigi ja õiguse teooria teis- te tähtsamate mõistete käsitlusele	33
12. Riikide põhiline liigitus	34
13. Lisa nr. 1	38
14. Lisa nr. 2	39
15. Kirjandus	40

74

Vastutav toimetaja J.Mäll

Korrektor E.Oja

TRÜ Rotaprint 1960. Trükipoognaid 2,53.

Tir.250 eks. MB 03015. Tell. nr. 352 .

Hind rbl. 0.80

1. RIIGI MÕISTE PARTEILINE KÄSITLUS.

Teaduse parteilisus tähendab teaduse arendamist teatava klassi huvides, teadusmeeste seismist teatava klassi teenistuses. Pärast antagonistlike klasside likvideerimist Nõukogude riigis teenib teadus kogu rahva huve.

Milliseid nõudeid seab töölisklass, töötav rahvas, praegu kogu nõukogude rahvas, teadusele? Esimeseks nõudeks on, et teadus kujutaks, peegeldaks õigesti, tõetruult meid ümbritsevat maailma, ühiskonda, kujutaks õigesti maailmas esinevaid nähte, nende nähtude vastastikust seost ja arengut, teeks kindlaks nii looduseadusi kui ka ühiskonnas kehtivaid arenguseadusi. Töölisklass kui kaasaja kõige progressiivsem klass, kellele kuulub tulevik, on huvitatud ainult tõest, talle on vale ja pettus teaduses võõras.

Kodanlus kui hukkamisele määratud klass pole aga teatud küsimuste teadusliku käsitluse juures huvitatud tõe kujutamisest, vastupidi - tema klassihuvidele vastab sageli see, et tööinimeste hulgas levitatakse valet ja pettust, et mõnikord seda tehtaks isegi tema enda klassikaaslaste hulgas. Töölisklassi huvidele ei ole näiteks vastuvõetav usuliste vaadete levitamine. Küll aga teenib religioosse maailmavaate levitamine, eriti imperialismiperioodil, kodanluse huve. Sellise erineva seisukoha põhjuseks on asjaolu, et usuliste eelarvamuste küüsis olev tööinimene loodab paradisiile ja jumalale, mitte aga revolutsioonilisele võitlusele. Töölisklass on huvitatud sellest, et kõik tööinimesed tunnetaksid kodanlikku riiki kui töötavate klasside mahasurumiseks loodud organisatsiooni, mille eesmärgiks on kindlustada kapitalistidele lisaväärtuse saamist. Kodanlus aga, vastupidi, on huvitatud sellest, et töötajad ei oleks teadlikud kodan-

liku riigi klassiseloost.

Teiseks nõudmiseks teaduse partellisuse alal seab iga klass üles teaduse a k t u a a l s u s e loosungi. Mitte igasuguste küsimuste uurimine, iga teadusliku töö tegemine pole ühevõrra tähtis teatud klassile. Ka siin on erinevatel klassidel oma erinevad nõuded teadlastele. Kapitalistid suunavad teadlasi sageli nende küsimuste uurimisele, millest töölised üldse huvitatud ei ole või mille uurimine on koguni risti tööliste huvide vastu. Kapitalistlikud monopolid huvituvad sellest, et teadlased näiteks uuriks küsimusi, millised oleksid kõige efektiivsemad vahendid tööliste eksploatamiseks, kuidas valmistada ette agressiivseks sõjaks jne. Kodanlastele on alati aktuaalne niisuguste teooriate fabritseerimine, mis varjaks nende poolt töötava rahva eksploateerimist, kodanliku riigi klassiseloostu, imperialistide agressioonipoliitikat jne.

Teadusele esitatud aktuaalsuse nõue muutub vastavalt ajale ja ruumile. See, mis teadusele on teatud ajal või maal teatud klassi seisukohalt aktuaalse tähtsusega, ei tarvitse seda tähendust teisel ajal või teisel maal omada. V.I. Lenini teos "Riik ja revolutsioon" on alati aktuaalne, kuid erilise aktuaalsuse omas ta Oktoobrirevolutsiooni-eelsel perioodil, kui küsimus seisis kodanliku riigi purustamises ja sotsialistliku riigi rajamises. Selle eelduseks, et kodanlikku riiki võiks purustada, oli see, et töölikklass oleks teadlik olnud kodanliku riigi olemusest, oleks tunnetanud, et ilma selle purustamiseta on võimatu sotsialistlikku riiki rajada ja sotsialismi üles ehitama hakata.

Praegu seisab V. I. Lenini nimetatud teose aktuaalsus kodanlike maade töölistele selles, et ta näitab neile tee kapitalismi ikkest vabanemiseks, meie nõukogude rahvale esiteks aga selles, et me õigesti mõistaksime oma maa minevikku. Samuti mõistame me V.I. Lenini teose põhjal kapitalistliku maailma sündmuse ja arengu perspektiivi, me tunnetame, et ka nendes maades lõpeb võitlus sotsialismi võiduga. See omakorda aga annab meie rahvale veel kindlama veendumuse kommunis-

mi kiiremaks ülesehitamiseks.

Kodanliku parteilisuse seisukohalt on aktuaalsuse nõue eriti keerukas ja muutlik. Saksa monopolide poolt agressiooni ettevalmistamine tõi kaasa kolmekümmendates aastates riigi ja õiguse teooria ümberkohendamise aaria tõe teooria seisukohalt. Hitlerlikud õpetlased väitsid, et ainult aaria tõusse kuuluvatel rahvastel on õigus riigi moodustamiseks ja säilitamiseks. Teise maailmasõja järgsel perioodil tõetsid ameerika imperialistid üles ülemaailmse riigi ja õiguse teooria, teiste riikide suveräänsuse likvideerimise teooria. Viimase puhul näeme, et see teooria on kõige võimsamate monopolide, kõige võimsama kapitalistliku maa kodanlaste teooria, mis teiste maade vähemate kapitalistide huvisid ei teeni. Sellepärast võime kõnelda teatud üksikute küsimuste puhul kapitalistide klassi eri gruppide parteilisusest.

Asudes alljärgnevas osas riigi mõistet määratlema ja seda analüüsima, näeme, et teatavate riigi tunnuste, eriti aga riigi klassiolemuse puhul, väljendub selgelt tööliklassi ja kogu kapitalistide klassi parteilisuse täielik erinevus.

Peale nimetatud kahe küsimuse - uuritavate küsimuste tõetruu kujutamise ja temaatika aktuaalsuse - väljendub teaduse parteilisus ka selles, k e l l e h u l g a s vastavaid t e a d m i s i l e v i t a d a. Kui mõningate küsimuste puhul ei saa öelda, et kodanlus on vale levitamisest huvitatud - näiteks matemaatiliste teadmiste osas - siis siingi avaldub teaduse parteilisus ja nimelt küsimuses, kellele neid teadmisi levitada, kellele vastavat haridust anda. Tööliklass on huvitatud, et neid teadmisi omaksid kõik tööliised, kapitalistid ainult sellest, et neid teadmisi omaksid tööliised vaid sedavõrd, kuivõrd see tõstab nende tööviljakust.

Teatud kordadel on kapitalistid huvitatud tõe levitamisest oma klassi piirides, vale levitamisest aga töörahvale. Kodanlus on huvitatud sellest, et kapitalistid teaksid, et kodanlik riik on nende organisatsiooniks. Töörahvale nad aga

selle töö teatavaks tegemisest huvitatud ei ole, vastupidi: nende huvides on siin pettuse ja vale levitamine, mida nad ka aktiivselt organiseerivad.

Paljude riigi ja õiguse küsimuste kohta töö avastamisest kapitalistidele pole aga kodanlased huvitatud. Nad ei tahagi teada tööde sellest, et kodanlik riik on määratud paratamatule kadumisele. Sellepärast ei ole nad ka huvitatud riigi algse tekkimise ajalooost ja ajaloolise arengu perspektiividest. Nende küsimuste alal tahavad kapitalistid uinutada valede udus mitte ainult töölisi, vaid ka iseennast. Kirg hiigelkasumite järele pimestas sageli niivõrd imperialistide silmi, et nad asusid agressiooni teele, Esimese ja Teise maailmasõja vallalepäästmisele, kuigi teadus näitas selgesti, et see viib lõpuks kapitalistliku korra kukutamisele reas maades ja sotsialistliku riigi rajamisele või sotsialistliku leeri laienemisele. Töölisklassil tuleb sellepärast mõnelgi korral oma vaenlasi õpetada ühiskonnas kehtivaid seaduspärasusi tunnetama, hoiatada neid avantürismi eest ja näidata neile oma riigi võimsust.

2. RIIGI MÕISTE MAHT JA ÜHTSUS.

Enne riigi mõiste määratlust peame selgusele jõudma kõigepealt selles, kas on õige ja vajalik niisuguse üldisese riigi mõiste konstrueerimine, mis haaraks nii kõiki ekspluataatorlikke riike kui ka kõiki sotsialistlikke riike. Analoogiline on ka küsimus õiguse, seaduslikkuse, õigusallikate jt. mõistete ulatuse määramisest. Küsimus seisab siin selles, kus algab üks ja lõpeb teine näht, mida me tähistame eri terminiga "riik", milliseid nähte me võime lugeda ühe mõiste - riigi mõiste hulka kuuluvaiks.

Ajaloo kestel on eksisteerinud ja eksisteerib ka praegu palju konkreetseid riike. Kuigi need riigid on üksteisest suuresti erinevad, on neil kõigil siiski ühiseid tunnuseid,

misparast me võime kõnelda abstraktsest riigi üldmõistest. Üldine riigi mõiste kergendab meil kõigi konkreetsete riikide tundmaõppimist, nende liigitamist, sest see vabastab meid iga konkreetse riigi puhul kordamast seda, mis on ühine kõigile riikidele. Kuigi sotsialistlikud riigid erinevad põhilistes küsimustes ekspluataatorlikest riikidest, on neil siiski rida ühiseid tunnuseid, nagu territoriaalne ulatus, kõrgeim võim jne. Mõlemaid riigitüüpe seob ka ajalooline arenguprotsess, mis kodanliku riigi rusudele laseb tekkida sotsialistliku riigi. Mõlemad riigitüübid esinevad kaasaja ühiskonnas kõrvuti. Üldine riigi mõiste aitab meil riiki eritleda teistest nähtudest, mis ei ole riigid.

Teiseks peame selgusele jõudma, k a s m e t e r m i n i g a "r i i k" t ä h i s t a m e ü h t e v ö i r o h k e m a t n ä h t u. Teadusliku terminoloogia otsustarbekohasuse ning selguse mõttes on vajalik, et igat erinevat nähtu tähistatakse erilise, omaette terminiga. Sellekohaselt peab sõnaga "riik" tähistatama ainult ühte nähtu, riigil peab olema seega ainult üks mõiste. Niisugused juhud, kus ühe ja sama sõnaga nimetatakse kahte või rohkemat nähtu, toovad alati segadust ja selgusetust kaasa. Selles mõttes tuleb loobuda ka vastava termini niisugusest paralleelsest kasutamisest, mil terminit täiendatakse sõnaga "laiemas mõttes" ja "kitsamas mõttes" (näiteks õigusallikas laiemas ja kitsamas mõttes, seadus formaalses ja materiaalses mõttes jne.).

Riigi ühtse mõiste vastu patustab isegi riigi ja õiguse teooria 1949.a. õpik. Marksistlik-leninliku riigi määratlust alates väidetakse õpiku vastava alajaotuse esimeses lauses, et terminil "riik" olevat kaks põhilist tähendust: ühel juhul me rääkivat riigist kui võimust, ühe ühiskonna osa poliitilisest valitsemisest teise osa üle ning teisel juhul me rääkivat riigist poliitilises-geograafilises mõttes ("r i i k - m a a"). "Riik-maa" tunnuseid olevat kolm: territoorium, rahvastik ja riigivõimu eksisteerumine antud territooriumil.¹

¹ Теория государства и права, Москва 1949, стр. 86-87.

Tegelikult viimati nimetatud mõttes riiki kui nähtust kusa-
gil ei eksisteeri ega ole eksisteerinud. Sellise riigi mõis-
te järgi teaduses pole seega ka mingisugust vajadust. Tege-
likult eksisteerivad kaks nähtust: geograafiline nähtus -
territoorium ja selle mõiste, mida uurib geograafiateadus,
ja ühiskondlik nähtus - riik ning vastavalt selle mõiste,
mida uurib õigusteadus. Katse konstrueerida "riik-maa" mõis-
tet viib vassimisele, segadusele ja toob faktiliselt ebaõi-
ge kodanliku "kolme elemendi teooria" (territoorium, rahvas
ja võim) nõukogude teadusesse tagaukse kaudu sisse.

Kodanlikud autorid annavad tihti riigi mõiste kohta
kaks paralleelset erinevat määratlust. Nii näiteks andis
saksa õigusteadlane Georg J e l l i n e k oma teoses
"Allgemeine Staatslehre" ("Üldine riigiõpetus") kaks erine-
vat riigi mõistet: r i i g i s o t s i a a l n e (sot-
sioloogiline) ja riigi j u r i i d i l i n e m õ i s -
t e. Viimane käsitleb riiki kui õiguse subjekti - korpu-
ratsiooni. Selline käsitlus lähtub sellest, et riik ei teki
koos õigusega, et riik on defineeritav õiguse abil, mis ek-
sisteerib väljaspool, iseseisvalt riigist. Tegelikult aga
tekib riik koos õigusega ja riiki ei saa defineerida õiguse
mõiste abil.

Marksistlik-leninlik riigiteooria, toetudes materia-
listlikule filosoofiale, mõistab riiki kõigis teadusharudes
ühtlaselt, tunneb vaid ühte ühtset riigi mõistet.

3. RIIGI MÕISTE SISU.

Arvestades seda, et üldisel riigi mõistel on suur
m a h t, et ta haarab endasse kõiki praegu, varemalt ja tu-
levikus eksisteerivaid riike, nii kõiki ekspluataatorlikke
kui ka sotsialistlikke, on loomulikult üldise riigi mõiste
s i s u l t k i t s a s, s.o. tal on vähe tunnuseid.

Riigi definitsiooni ülesandeks on avada riigi mõiste

sisu. Selleks tuleb definitsioonis näidata riigi olulisi tunnuseid, s.o. neid tunnuseid, milles avalduvad riigi põhiomadused. Olulised tunnused on niisugused tunnused, mis piiritlevad mõistet teiste mõistete suhtes. Ebaolulisi tunnuseid on riigil lõpmata hulk ja nende kõigi nimetamiseks pole praktilist vajadust. Definitsioonis antakse seega vastavatest objektidest põhimõiste.

Riigist saame täielikuma kujutluse siis, kui me tunneme hästi neid nähte, objekte, mis on riigile lähedased, mis omavad riigiga mõnda ühist tunnust. Sellepärast õpime tunda mõistete liigitust, k l a s s i f i k a t s i o o n i, kuhu mahub ka riigi mõiste.

Klassifikatsioonil on suur tähtsus maailma tunnetamisel. Niisugusteks klassifikatsioonideks on näiteks D.I. M e n d e l e j e v i elementide süsteem, mille aluseks on nende aatomkaal, tänapäeva zooloogias kasutatav loomade ja botaanikas kasutatav taimede klassifikatsioon. Klassifikatsioonis nimetatakse rohkem üldisemaid mõisteid soomõisteteks, vähem üldisemaid liigimõisteteks.

Riigi puhul tuleb meil samuti kindlaks teha kõrgemal seisev mõiste (soomõiste), mille üheks allosaks ehk liigiks on riik, ja näidata ka need liigimõisted, milledesse riigi mõiste jaguneb, millede suhtes riigi mõiste on omakorda soomõisteteks.

Riigi definitsioonis antakse mitu riigi tunnust. Definitsiooni tuleb alata soomõiste tunnuste näitamisega, riigile kõrgemal seisva mõiste tunnuste näitamisega, nende tunnuste esitamisega, mis on peale riigi omased ka teistele sugulasnähtudele, ja siis osundada liigierisusi, neid tunnuseid, mille poolest riik erineb teistest nähtudest, milledega tal on rida ühiseid tunnuseid. Seega mitte kõik riigi tunnused ei ole samaväärsed, mitte iga riigi tunnusega ei saa alata riigi definitsiooni. Riigi soomõisteks ei ole näiteks territoorium. Riik ei ole mitte teatavat liiki territoorium, ta ei ole ka mitte teatavate tunnustega rahvas.

4. RIIK ORGANISATSIOONI LIIGINA.

Riigi kõrgemalseisvaks mõisteks on organisatsiooni mõiste. Riik on üks organisatsiooni liike, eriline organisatsioon. Viimane on riigi soomõisteks. Riik kuulub organisatsioonide kui ühiskondlike nähtude sugukonda.

Siin tuleb kõigepealt seisukoht võtta, kas termin "organisatsioon" on teaduslikku laadi õpikutes riigi kaugemaks soomõisteks kõige kohasem. Marksistlik-leninlikus literatuuris kasutatakse mõiste "organisatsioon" tähistamiseks ka teisi termineid. V.I. Lenini teoses "Riik ja revolutsioon" kasutatakse selleks näiteks järgmisi termineid: organ, aparaat, jõud, võim, vahend ehk abinõu, organisatsioon, masin, diktatuur, organism; ühenduses teiste sõnadega kasutatakse ka sõna "organiseeritud", näiteks organiseeritud proletariaat, organiseeritud vägivald jne.² Muudes teostes räägitakse veel ka riigist kui malakast.

Teostes, mis on määratud laialdastele rahvahulkadele ja sellepärast peavad oma käsitluslaadi poolest olema kirjanduslikult huvitavalt ja haaravalt kirjutatud, on selliste terminite kasutamine õigustatud. Ei saa näiteks artiklis või monograafias, mis käsitleb riiki, kogu aeg kasutada ainult ühte terminit "riik" või vastavalt "organisatsioon". Kui meil on vaja anda aga kõrgematele koolidele määratud riigi ja õiguse teooria õpikus definitsiooni riigist, siis on malaka või masina nimetamine siin täiesti kohatu. Ei ole sobiv rääkida riigist kui masinast või malakast ka erialases juriidilises teaduslikus literatuuris, mis käsitleb

² V.I. Lenin, Riik ja revolutsioon. Marksismi õpetus riigist ja proletariaadi ülesanded revolutsioonis, Tallinn 1954. Sama teos on ilmunud samal aastal ilmunud V.I. Lenini Teoste 25.köites. Edaspidi tsiteeritakse teose eriväljaannet andes sulgudes Teoste 25.köite leheküljed.

mõnda üksikut õigusteadeuslikku distsipliini või selle eriküsimust. Üleliigne tehnikaalaste terminite kasutamine pole kaasaja tingimustes, mil iga tööline teab väga hästi sõna "organisatsioon" tähendust, enam vajalik. Samuti ei maksa ei teadeuslikes ega ka populaarteadeuslikes käsitlustes liialdada riigi, partei ja teiste ühiskondlike organisatsioonide koostöö ja seoste näitamisel veorihmade, hoobade, hammasrattaste ja teiste tehnikaalaste terminitega.

Tuleb arvestada seda, et kolm-nelikümmend aastat tagasi õeldud seletused arvestasid selleaegset tehnikat, mil üks jõumasin pani transmissioonivõllidega ja nendele kinnitatud veorihmadega tööle kogu vabriku. Paljudes tehastes me enam veorihmu ja hoobasid ei näe. Pealegi veorihmade ja hoobade kui terminite liialdatud kasutamise korral võib tekkida ekslik mulje, nagu poleks massilistel ühiskondlikel organisatsioonidel ja nõukogude inimestel üldse mingit iseseisvat initsiatiivi.

Ei saa alati mehaaniliselt võrrelda partei ja ametiühingu vastastikust seost hoova tõmbamisega ja selle tagajärjel masina (ametiühingu) tööle hakkamisega. Nõukogude inimene pole automaat, kes tegutseb nii, nagu veorihm teda tõmbab. Riigi võrdlemine vabrikuga võib teatud kordadel viia seega isikukultuse propageerimiseni.

Loogika klassifitseerimise rangete reeglite kohaselt ei oleks võibolla õige alata riigi tunnuste loetelu organisatsiooniga, sest see pole selline mõiste, mida me nimetame kategooriaks, s.o. niisuguseks mõisteks, mida me enam üldistada ei saa, nagu näiteks materia, aeg, liikumine jne. Praktilistel kaalutlustel on aga õige alustada riigi mõiste määrangut organisatsioonist, mõistes selle all inimestevahelist organisatsiooni. Sellega hoiame kokku ruumi ja aega endast mõistetavate ja liiga üldiste mõistete esiletoomiseks.

Organisatsioon on tihe inimeste ühendus, kindlailmeline koondis, millel on oma liikmeskond ehk isiklik koosseis, eesmärgid ja nelle vastav tegevus ja selle arendamiseks vastavad materiaalsed vahendid. Iga organisatsioon evib kind-

lat juhtimist, distsipliini. Organisatsioonil on reeglid, mida organisatsiooni liikmed peavad täitma. Riik kui organisatsioon omab kõiki neid tunnuseid. Samu tunnuseid omab aga ka ürgkogukondliku ühiskonna sugukond, kapitalistliku ühiskonna aktsiaselts, kaks võistlust pidavat võrkpallimängijate komandot ja rida teisi organisatsioone.

Kuna organisatsioon on palju, tekib küsimus, mille poolest riik kui organisatsioon erineb teistest organisatsioonidest, missugused on riigi spetsiifilised tunnused, millist tunnust, mis on ühtlasi ka riigi tunnuseks, võtta organisatsioonide peamises klassifikatsioonis esmajärjekorras arvesse, mille alusel konstrueerida organisatsioonide liigituse esimene aste. Seesuguseks tunnuseks võib olla niisugune tunnus, mis kaasaja seisukohalt on kõige olulisem.

5. RIIK KUI VALITSEVA KLASSI ORGANISATSIOON.

Kaasaja ühiskonda maailmas iseloomustab kõigepealt klasside eksisteerimine. Kaasaja ühiskonna ajalugu on eeskätt klassivõitluse ajalugu. Sellepärast võime kõiki organisatsioone jaotada kahte liiki: klassiorganisatsioonideks ja organisatsioonideks, mis ei oma klassiseloomu. Kuna viimane liik esineb kaasaja tingimustes suhteliselt harva ega oma erilist tähtsust, siis võime klassitunnust liita järgneva madalama klassifikatsiooni astmega, järgneva kaksikliigituse ehk dihhotoomilise liigitusega: 1) valitseva ja 2) valitsetava klassi organisatsiooniga.

Mida mõista klasside all, seda ütleb V.I. Lenin oma teoses "Suur algatus" järgmiste sõnadega: "Klassideks nimetatakse suuri inimeste gruppe, kes erinevad üksteisest neile teatud ajaloolises ühiskondliku tootmise süsteemis kuuluva koha poolest, oma suhtelt (mis on enamasti fikseeritud ja vormistatud seadustes) tootmisvahenditega, nende poolt töö ühiskondlikus organisatsioonis etendatavalt osalt, jä-

relikult aga ka ühiskondliku rikkuse selle osa saamisviisilt ja suuruselt, mis on nende käsutuses. Klassid on niisugused inimeste grupid, kellest üks võib omastada teise tööd selle tõttu, et nende koht ühiskondliku majanduse teatavas formatsioonis on erinev."³

Eelnevat arvestades võime öelda, et riik on kõigepealt klassiorganisatsioon ja nimelt majanduslikult valitseva klassi organisatsioon. Sellele vastavalt on riigi mõiste ajalooline kategooria, samuti kui klassi mõistegi. Riik tekib koos klasside tekkimisega, ta on klassivastuolude lepitamatuse produkt ja ta kaob siis, kui on üle mindud kommunismile, kui kaob kapitalistlik süsteem, kui kaovad klassid kogu maailmas.

See, et riik on valitseva klassi organisatsioon, tähendab seda, et majanduslikult valitsev klass organiseerib, moodustab riigi, et riik teenib valitseva klassi huve. Valitsev klass on see, kes seda organisatsiooni käsutab ja juhib, see, kellele ta allutatud on. Kodanlik riik teenib kapitaliste, ta on kogu kapitalistide klassi poliitiliseks organisatsiooniks ning teostab kogu kapitalistide klassi huve.

Ühenduses J. Stalini ütlusega, et kodanlikus ühiskonnas toimub imperialismi perioodil "riigiaparaadi allutamine monopolidele"⁴ tekib küsimus, kas kodanlik riik on allutatud kogu kapitalistide klassile või ainult monopolidele. Sellele küsimusele tuleb vastata selles mõttes, et kodanlik riik on kogu kapitalistide klassi organisatsiooniks, ta on allutatud kogu kapitalistide klassile.

Kommunistliku partei manifestis rõhutatakse, et "Tänapäeva riigivõim on ainult komitee, mis ajab kogu kodanlaste

³V.I. Lenin, Teosed, 29.kd., Tallinn 1954, lk.388.

⁴J. Stalin, Sotsialismi majandusprobleemid NSV Liidus, Tallinn 1953, lk. 92 (sõrendamatult).

klassi ühiseid äriasju".⁵ Selles tsitaadis tulevad sõnad "komitee" ja "äriasju" mõista ülekantud, piltlikus tähenduses. Tsitaadis öeldu mõte seisab selles, et riik on kogu kapitalistide klassi organisatsiooniks.

Võrdlevalt võiks märkida, et kõiki kapitaliste iseloomustab see, et nad saavad endale kasumit. Samal ajal aga kapitalistlikus ühiskonnas kindlustavad endale monopolid suuremaid kasumeid kui väikesed kapitalistid. Ka kodanliku riigivõimu suhtes kindlustavad monopolid endale privilegeeritud seisukoha. Riigiaparaadis pääsevad kõige juhtivamatele kohtadele just monopolide esindajad, kes kindlustavad sellise riigipoliitika läbiviimise, mis võimaldab eeskätt monopolidel saada riigitellimusi ja soodustusi maksupoliitikas, tollipoliitikas jne. Ka imperialistlikku sõjapoliitikat ajavad kodanlikud riigid eeskätt monopolide huvides. Seepärast võime öelda, et kodanlik riik on ka imperialismi perioodil kogu kapitalistide klassi organisatsioon, kus monopolistid kui tugevamad kapitalistid on kindlustanud endale privilegeeritud seisundi ja viinud läbi selle, et riik lisaks kõigile kapitalistidele ühiste ülesannete kaitseb veel monopolide spetsiifilisi huve.

Kodanlik riik on sellepärast kapitalistide klassi organisatsiooniks, et ta kaitseb selle klassi spetsiifilisi huve. Et neid ülesandeid teostada, pole vajalik kogu kodanliku riigiaparaadi koosnemine ainult kapitalistidest. Selleks aga, et kapitalistide huve kaitsta, et seista kapitalistide klassi teenistuses, on vaja, et kapitalistid juhiks oma riiki.

Kodanluse juhtivat osa riigis kindlustatakse kõigepealt sel teel, et juhtivad ametikohad komplekteeritakse kapitalistidest. Viimased juba teavad, millised on nende klassi huvid, nad teevad kõike seda, mis nende klassile on kasulik ja jätavad tegemata, mis riivab nende klasside huve. Igakord

⁵ K. Marx ja F. Engels, Kommunistliku partei manifest, Tallinn 1955, lk. 32 või Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitud teosed kahes köites, I kd., Tallinn 1957, lk. 21.

aga juhtivamatele ametikohtadele kapitalisti, eriti aga monopolisti, ei määrata. Tuleb arvesse võtta asjaolu, et monopolidele on rahva petmiseks kasulikum sageli riigikantslerite, presidentide, peaministrite ja ministrite kohtadele asetada oma äraostetavaid agente, kes ise suured kapitalistid ei olegi. Peale selle juhivad ja käsutavad kapitalistid oma riiki veel juriidiliselt fikseerimata vormis, avaldades riigiparaadi teenistujatele, kes ei kuulu kapitalistide klassi, majanduslikku survet, teostades nende äraostmist. Arvesse tuleb võtta ka kapitalistidele kuuluvat ajakirjandust, raadiot, televisiooni, kino ja muid kaudseid surveavaldamise vahendeid. Kodanlikule armeele on näiteks iseloomulik see, et armee ja sõjaministeeriumi juhtivad jõud, samuti generaalid on monopolistid või nende agendid vähemate kapitalistide seast. Kodanliku armee ohvitserkond on komplekteeritud ekspluataatorlikest klassidest, palgasõdurid deklasseerunud elementidest.

Vastupidiselt kodanlikule riigile on sotsialistlik riik töötavate klasside organisatsioon, kus juhtiv osa on töölisklassil. See riik organiseeritakse töötavate klasside - tööliste ja talupoegade poolt, ta teostab nende huve ja tema riigiparaat on nende klasside esindajatest komplekteeritud. Sel ajal, kui kodanlus oma klassi liikmete vähese arvu tõttu ei saa kaasaajal oma riigiparaadi madalamaid lülisid täita oma klassi liikmetega, komplekteeritakse sotsialistlikus riigis riigiparaat ainult töötavatest inimestest.

Seoses sellega, et riik on valitseva klassi organisatsioon, ei saa ta olla kogu elanikkonna organisatsiooniks, nagu seda oli ürgkogukondliku korra aegne suguharu. Et kodanlik riik on kapitalistide organisatsioon ja tema huvid on antagonistlikud töölisklassi huvidega, pole kodanlik riik ei töölisklassi ega kogu rahva organisatsiooniks. Ka sotsialistliku riigi puhul pole riik ta arengu esimeses peafaasis kogu rahva organisatsiooniks, ta ei ole nimelt mõisnikele ja kapitalistidele nende oma organisatsioon.

Kodanlikud riigiteoreetikud püüavad, nagu juba eespool

näidatud, kõige rohkem töörahva eest varjata just riigi klassiiseloomu, seda asjaolu, et kodanlik riik on kapitalistide klassi organisatsioon, sotsialistlik riik aga tööliste ja talupoegade riik. Ise teavad kodanlased aga väga hästi nii oma riigi kui ka sotsialistliku riigi tõelist klassiiseloomu. Kodanluse huve teenivad parempoolsed sotsiaaldemokraadid püüavad tööliklassi teadvust samuti tumestada väitega, et kodanlik riik olevat kogu rahva huve kaitsev organisatsioon, Nõukogude riik aga polevat seda. Kui näiteks osa kodanlikke õpetlasi nõustub väitega, et riik on teatav inimeste organisatsioon, siis riigi klassiiseloomu eitamises on kogu kodanlik teadus ühtsel seisukohal. Samuti varjavad kodanlikud teadlased kodanliku riigiaparaadi isikliku koosseisu klassikuuluvust, tema sotsiaalset päritolu. Samuti varjatakse kodanlikus riigis kulissidetaguseid riigiaparaadi mõjustamisi.

Riigi definitsioon ei ole küllaldane, kui me piirdume ütlusega, et riik on valitseva klassi organisatsiooniks. Valitseval klassil on ju ka teisi organisatsioone peale riigi. Sotsialistlikus riigis tegutsevad kommunistlik partei, ametiühingud, noorsoo- ja spordiorganisatsioonid jt. Valitseva klassi organisatsiooniks võime nimetada Nõukogudemaal ka näiteks ühe maa elanikest moodustatud käsipallikomandot.

Kodanlikus ühiskonnas on valitseval klassil rida mitmesuguseid organisatsioone: klubisid, vabrikantide ühinguid, spordiseltse jt., mis kõik teenivad kodanluse huve.

6. RIIK KUI SUNNIVAHENDITEGA, EESKÄTT RELVADEGA VARUSTATUD ORGANISATSIIOON.

Mille poolest erineb siis riik kui valitseva klassi organisatsioon teistest valitseva klassi organisatsioonidest?

Riigi iseloomustavaks jooneks on see, et ta on s u n -

n i v a h e n d i t e g a , e e s k ä t t r e l v a d e -
g a v a r u s t a t u d o r g a n i s a t s i o o n .
Riik kindlustab valitseva klassi huvide teostamise peale
muude vahendite just sunnijõu abil. Kui sugukondlikus ühis-
konnas oli kogu rahvas relvastatud, siis seevastu eksplua-
taatorlikus ühiskonnas kuuluvad relvad ainult valitseva
klassi organisatsioonile - riigile. Peale relvade kindlus-
tavad ka vanglad ja muud sunniasutused valitseva klassi hu-
vile vastava poliitika ajamist. Teistel valitseva klassi or-
ganisatsioonidel, nagu poliitilistel parteidel, mitmesugus-
tel ühingutel jne. puuduvad sellised sunnivahendid.

Riigi tugevus sõltub peamiselt riigiaparaadi isikulise
koosseisu suurusest ja veel rohkem kaasaajal relvastuse kvan-
titeedi ja eriti kvaliteedi, s.o. lõõgijõu tõusust. Relvas-
tuse hulga ja lõõgijõu kasv on eriti suur käesoleval sajan-
dil.

Kõige selle juures on mõistetav, millise suure tähtsu-
se omandab relvastuse märkimine riigi definitsioonis. Arves-
tades seda, asetab V.I. Lenin oma teose "Riik ja revolüt-
sioon" esimese peatüki teise alajaotuse pealkirjaks "Erili-
sed relvastatud inimeste salgad, vanglad jne."

Kodanlikud riigi ja õiguse teoreetikud ignoreerivad oma
definitsioonides riigist seda asjaolu täielikult. Isegi ula-
tuslikes riigi ja õiguse teooria õpikutes ei leia me sõnagi
sellest, et riik on ka relvastatud organisatsioon.

Eelmises osas nägime, et kodanlus komplekteerib oma ri-
giaparaadi juhtiva kaadri oma klassi liikmetest, selle esin-
dajatest. See kindlustab, et riik tõepoolest kodanluse huvi-
de kaitseks tegutseb. Sama hoolikalt teostab kodanlus järe-
levalvet selle üle, et relvad ei satuks nende tööinimeste
kätte, kes ei kuulu kodanliku riigiaparaadi koosseisu. Mis
puutub aga kodanlikus riigiaparaadis teenivatesse isikutes-
se, siis teostatakse siin hoolega järelevalvet selle üle, et
relvad seisaksid kodanlaste käes. Kodanlikus armees antakse
sõduritele relvad kätte ainult harjutuste ajaks, laskemoona
ainult vajalikul määral vastava harjutustunni jaoks laske-

platsil. Suurema löögijõuga relvad antakse eriti väljavali-
tud palgasõduritele, kusjuures nendegi üle teostavad kodan-
lased-ohvitserid valvet. Esimese ja Teise maailmasõja vahel
koosnes nii Ameerika Ühendriikide kui ka Briti impeeriumi,
samuti kahekümnendates aastates ka Saksa armee ainult pal-
gasõduritest.

7. RIIK KLASSIVAENLASI OHJELDAVA ORGANISATSIOONINA.

Riiki ei saa mõista ega defineerida arvesse võtmata
seda tegevust, mida ta arendab, milleks ta on loodud. Igal
organisatsioonil on ju omane mingisugune tegevus, mis vas-
tavat organisatsiooni iseloomustab.

Kuna riik on valitseva klassi organisatsioon, siis aru-
saadavalt arendab ta sellist tegevust, mis vastab valitseva
klassi huvidele. Arvestades seda, et riik on relvadega va-
rustatud organisatsioon, et ta on suurim ja võimsaim valit-
seva klassi organisatsioon, tuleb eeldada, et ta tegevus on
suunatud valitseva klassi kõige elulisemate huvide kindlus-
tamisele.

Riik on omane ainult klassiühiskonnale. Ta tekkis koos
klasside tekkimisega, s.o. ühiskonna lõhenemisega klassideks
ja ta hääbub siis, kui klassid kaovad kogu maailmas. Klassi-
ühiskond jaguneb antagonistlikeks klassideks, kelle huvid on
vastuolulised, lepitamatud. Ekspluataatorlikus ühiskonnas on
valitseva klassi peamiseks huviks kindlustada seda, et ta
saaks töötajaid ekspluateerida, seda järk-järgult süvendades
ja laiendades. Ekspluateeritavad on huvitatud aga täielikust
majanduslikust rõhumisest vabanemisest või esialgu vähemalt
ekspluateerimise tugevuse vähendamisest. Vabatahtlikult kee-
gi ennast ekspluateerida ei lase, keegi ei anna ise ilma vas-
tutasuta oma töövilja teisele. Selleks, et valitsev klass
võiks kindlustada ekspluateerimise teostamist, peab ta loo-
ma sellise sunnivahenditega varustatud organisatsiooni, mis

surub jõuga maha iga vastuhakkamise ekspluateeritavate poolt. Selline organisatsioon peab olema nii tugev, et ekspluateeritavad ei teeks katsetki majanduslikust rõhumisest vabaneamiseks. See organisatsioon - riik peab oma ähvardava võimsusega ära hoidma ekspluateeritavate ülestõuse, vastuhakkamisi. Kui aga ülestõuse ja vastuhakkamisi sellele vaatamata esineb, siis peab riik need likvideerima, maha suruma ning vastuhakkajad likvideerima või võitlusvõimetuks tegema. See-ga on klassivaenlaste ohjeldamine ekspuataatorliku riigi peamine, kõige olulisem tegevus, ilma milleta pole selle riigi olemus mõistetav. Ekspuateeritavate ohjeldamiseks ongi see riik loodud.

Oma teoses "Riik ja revolutsioon" esitab V.I. Lenin järgmise F. Engelsi ütluse eelõeldu kohta: "Riik on teataval arenemisastmel seisva ühiskonna produkt; riik on tunnistus, et see ühiskond on sattunud lahendamatusse vastuollu iseene-sega, on lõhenenud lepitamatuks vastandeks, millest ta ei suuda vabaneda. Et aga need vastandid, vastukäivate majanduslike huvidega klassid, ei hävitaks üksteist ega ühiskon-da viljatust võitluses, on saanud vajalikuks näiliselt ühis-konnast kõrgemal seisev jõud, mis seda konflikti pehmendaks, mis seda "korra" piirides hoiaks; ja see endast tekkinud, kuid ennast temast kõrgemale seadev, temast üha rohkem võõr-duv jõud ongi riik."⁶

Sellele lisab V.I. Lenin omalt poolt: "Siin on täie selgusega väljendatud marksismi põhiidee riigi ajaloolisest osast ja tähendusest. Riik on klassivastuolude lepitamatuse produkt ja väljendus. Riik tekib seal, siis ja niivõrd, kus, kui ja kuivõrd klassivastuolusid objektiivselt pole võima-lik lepitada. Ja überpöörduvalt: riigi olemasolu tõestab, et klassivastuolud on lepitamatud."⁷

⁶ V.I. Lenin, Riik ja revolutsioon, lk.6 (360). F.En-gelsi ülal esitatud tsitaat on antud uuema tõlke järgi: Friedrich Engels, Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine, Tallinn 1958, lk.156.

⁷ V.I. Lenin, Riik ja revolutsioon, lk.6 (360).

Kuna meie ülesanne käesolevas tões on anda riigi üldise mõiste käsitus ja mitte piirduda ainult ekspluataatorliku riigi käsitlusega, siis kerkib siin kohe küsimus, kas ka sotsialistliku riigi ülesandeks oma valitseva klassi vaenlaste ohjeldamine.

Sotsialistliku riigi esimeses arengu peafaasis, mil ekspluataatorlikud klassid pole veel likvideeritud, teostab sotsialistlik riik ekspluataatorlike klasside ohjeldamist, nende mahasurumist. Ilma sunni tarvitamise õhvarduseta, ilma vastavatel juhtudel sunni tegeliku kasutamisetega teeksid ekspluataatorid kohe katset sotsialistlikku riigivõimu kukutada, et jätkata endises ulatuses töörahva ekspluateerimist. Järelikult ka sotsialistlik riik teostab valitseva klassi vaenlaste ohjeldamist, kusjuures valitsevaks klassiks on siin töölikklass. On muidugi selge, et ütlus "valitseva klassi vaenlaste ohjeldamine" on liiga abstraktne, liiga lai üldistus, kuid seesugused üldistusedki on vajalikud tegelikkuse paremaks mõistmiseks. Edasise käsitluse ülesanne on näidata, et selles osas on suur vahe ekspluataatorlike riigitüüpide ja sotsialistliku riigitüübi vahel. Esimest tüüpi riikide ülesandeks on ekspluateerimise kaitse, teist tüüpi riikide ülesandeks on kaitata ekspluateerimisvaba ühiskonda.

Seni oli meil juttu sotsialistliku riigi tegevusest klassivaenlaste ohjeldamise alal selle riigi arengu esimese peafaasi ajal. Töölikklassi poolt kodanluse vastu tarvitaval vägivallal on progressiivne, revolutsioneeriv osa, ta eesmärgiks on purustada vana, aegunud tootmisviisi ja vastavad poliitilised institutsioonid, et teed rajada sotsialismile.⁸ Kas võime aga ka teise peafaasi suhtes öelda, et sotsialistlik riik ohjeldab oma klassivaenlasi?

Vaatame eelnevalt selles osas ekspluataatorlikke riike. Valitseva klassi huvid nõuavad ekspluataatorlikus ühiskonnas mitte ainult ekspluateerimise säilitamist oma riigi territooriumil, mitte ainult vastava sisepoliitika teostamist,

⁸

Vt. F. Engels, Anti-Dühring, Tallinn 1954, lk.162.

vaid ka riigi tegevust välispoliitika alal. Eksploataatorid, eriti aga monopolid imperialismi ajastul, ei lepi ainult oma maa töörahva eksploateerimisega. Selleks, et endale suuremaid kasumeid kindlustada, et laiendada eksploateerimise territoriaalset ulatust, asuvad eksploataatorid, eriti monopolistid, agressiooni ette valmistama ja seda teostama. Agressiooni õnnestumise korral ei hakata mitte ainult neid inimesi eksploateerima, kes elavad maadel, kus kehtib ürgkogukondlik kord, vaid tõrjutakse kohalikud eksploataatorid kas osaliselt või isegi täielikult vallutatava maa töörahva eksploateerimisest kõrvale, haarates selle "ülesande" endale. Eksploataatorlike riikide sise- ja välispoliitika pole mitte ainult selle poolest sarnased, et neid teostatakse mõlemaid valitseva klassi huvidele vastavalt, et nende mõlemaga surutakse klassivaenlasi maha - esimesel juhul siseriigis, teisel juhul võõra riigi territooriumil - vaid ka selle poolest, et agressiooni teostamisega on seotud ka oma töörahva mahasurumise intensiivistumine. Sõja korral suurendavad kapitalistid lisaväärtuse normi, nad rakendavad karmimaid karmistusi tagala elanikkonna suhtes, kasutavad ohtralt sundi mobilisatsiooni läbiviimiseks ja sõjaväes "korra" alalhoidmiseks. Agressiooni ettevalmistamine ja läbiviimine on samuti kui oma töörahva mahasurumine siseriigis valitseva klassi vaenlaste ohjeldamiseks. Ka seda tegevust, mis eksploataatorlik riik võtab ette teiste riikide agressiooni tagasi tõrjumiseks, võime samuti nimetada vastava maa eksploataatorite klassi vaenlaste ohjeldamiseks. Seda tegevusala võime lugeda eksploataatorliku riigi sõjalise tegevuse kui riigi peamise tegevusala teiseks alaliigiks. Mõlemaid eksploataatorlike riikide peamisi tegevusalasid, nii eksploateeritavate mahasurumist siseriigis kui ka sõjalist tegevust, võime seega nimetada klassivaenlasi ohjeldavaks tegevuseks. Muid peamisi tegevusalasid ega ülesandeid eksploataatorlikul riigil ei ole.

Sotsialistlikul riigil ei tule ainult oma riigi territooriumil olevaid klassivaenlasi ohjeldada. Niikaua, kui

eksisteerivad kapitalistlikud riigid, peab sotsialistlik riik arendama tegevust selleks, et kaitsta vajalikul korral oma maad sõjaliste kallaletungide vastu kodanlike riikide, eriti imperialistlike riikide poolt. Siin on sotsialistliku riigi tegevus suunatud välismaa ekspluataatorlike klasside vastu, kes tahavad sotsialistliku maa inimesi ekspluateerima hakata. Ühel juhul ohjeldatakse, surutakse maha sotsialismimaale kallaletungijaid ekspluataatoreid füüsilise jõu tarvitamisega, teisel juhul ohjeldatakse ekspluataatorite agressioonihimu sellega, et luuakse sellise tugevusega armee, et imperialistid ei julge agressiooni alustada. Viimane juht on teatud osas analoogiline kodanliku riigi poolt ka siseriigis sellise sunniaparaadi loomisega, mis hoiab ära vastuhakkamised töölisklassi poolt. Seega ohjeldamise mõistesse ei mahu mitte ainult tegeliku vägivalla kasutamine, vaid ka selle ähvardus.

Sotsialistlik riik vastab sellepärast riigi üldise mõiste sellele tunnusele, mis räägib klassivaenlaste ohjeldamisest, et ta esiteks oma arengu esimeses peafaasis teostab ekspluataatorite mahasurumist oma riigi territooriumil ja teiseks sellepärast, et ta nii esimeses kui ka teises oma arengu peafaasis teostab riigikaitse ülesannet, agressorite kui klassivaenlaste ohjeldamist. Et vastupidiselt ekspluataatorlikule riigile sotsialistlik riik teostab ka majanduse ja kultuurialast tööd kui riigi peamisi tegevusalasid, see on iseloomustavaks tunnuseks sotsialistlikule riigile, mitte riigile üldse.

Koos antagonistlike klasside kadumisega kogu maailma ulatuses saab alguse ka riigi kadumine, hääbumine. Töölisklassil pole siis vaja enam ohjeldada oma klassivaenlasi, sest neid enam ei eksisteeri.

Sellega seoses kerkib aga üles küsimus, kas niisugusel juhtumil, kui kapitalistlik süsteem likvideeritakse maailmas varem kui jõutakse kommunismile, säilib riik ja kas sel puhul me võime rääkida veel riigi poolt klassivaenlaste ohjeldamisest. Kui me sellest enam rääkida ei saa ja

riik siiski säilib, siis niisuguse riigi kohta ei käiks enam käesolevas osas käsitletav tunnus, et iga riik ohjeldab valitseva klassi vaenlasi.

Marksismi-leninismi klassikud õpetavad, et riik säilib kommunistliku ühiskonna esimeses faasis - sotsialistlikus ühiskonnas - ka siis, kui kapitalistlik süsteem on likvideeritud.⁹ Samal ajal aga näitavad nad, et proletariaadi poolt võimu vallutamise järele tuleb rahvas ekspluataatorite mahasurumisega siseriigis toime palju vähema riigiaparaadiga kui kodanlus.¹⁰ On arusaadav, et riigikaitse ülesande ärajäämine toob kaasa riikliku vägivaldapaaraadi tugevama osa - armee likvideerimise. Sellega kaasneb elatistase tunduvalt tõus, mis omakorda teeb sotsialistliku omandi kaitse palju kergemaks. Sellest ajast algab juba riigi hääbumise protsess. Juba kaasajal omandavad järjest suurema osatähtsuse ühiskonnale ohtlike kuritegude vastu võitlemisel ühiskondlikud organisatsioonid.¹¹ Üleminekul kommunismile, mis teostub enam-vähem ühel ajal kõigis maades, hääbub sotsialistlik riik täies ulatuses, asendudes kommunistliku omavalitsusega.¹²

Kuna sotsialistlik riik hakkab kapitalismi leeri puudumise korral juba hääbuma, hakkab kaotama riigi iseloomu, siis ei ole enam vajalik, et ta vastaks kõigile riigi tunnustele. Ta kaotab valdava enamuse oma relvastusest, ta hakkab oma isikliku koosseisu osas kokku sulama kogu rahvaga, ta kaotab suurima riigiaparaadi osa - armee, ta ei ole ka

⁹ Vt. V.I. Lenin, Riik ja revolutsioon, lk.79-82 (433-436), eriti aga lk.82 (436).

¹⁰ Sealsamas, lk.78-79 (432-433).

¹¹ Vt. N.S. Hruštšov, NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959-1965, Tallinn 1959, IV osa lk.96-115, eriti lk.107-109.

¹² Vt. sealsamas, lk.104, 106.

enam klassivaenlasi ohjeldavaks organisatsiooniks.

Eelmise lõike väidete puhul kerkib küsimus, kas me ehk ei võiks klassivaenlasteks nimetada neid töötajaid, kes ei pea kinni sotsialistliku ühiselu reeglitest, rikuvad riigi seadusi. Sama käib ka väheste deklasseerunud isikute kohta, kes kahjuks vähesel määral meie ühiskonnas veel esinevad. Marksistlikust klassi mõistest lähtudes ei saa me üksikutel juhtudel distsipliini rikkunud töötajaid, kes ju töötavatesse klassidesse kuuluvad, lugeda nende klasside suhtes klassivaenlasteks. Samuti ei saa üksikuid kodanlasi, kes oma klassi distsipliini üksikutel juhtudel rikuvad, lugeda kapitalistide suhtes klassivaenlasteks. See muidugi ei välista seda, et klassidistsipliini rikkujate vastu ei tuleks rakedada kohati vägagi rangeid karistusi. Selleks pole aga vaja organiseerida riiki, sellega tullakse toime ka ilma riigi abita. Riik on loodud selleks, et toime tulla vaenulike klasside kallaletungide ärahoidmise või likvideerimisega.

Seega ei saa me võrdsustada vaenulike klasside tegevust distsipliini rikkumistega oma klassi liikmete poolt. Sellega ühenduses on ebaõiged isikukultuse ajal levinenud väited, nagu oleksid need töölisel, kes riisuvad sotsialistlikku omandit, võrdsed spioonide ja kahjuritega, kui mitte veel kahjulikumad, ohtlikumad, et nad oleksid rahva vaenlased. Sotsialistliku omandi riisujat ei saa me võrdselt kapitalistiga nimetada rahvaenlaseks, klassivaenlaseks, tema karistamine ei ole klassivaenlase ohjeldamine. Küll on aga see maksev imperialistide kui agressorite ja nende palgaliste käsilaste, spioonide ja kahjurite kohta.

Samuti ei ole õige väita, et sotsialistliku riigi esimeses arengu peafaasis nepi ajajärgul oli sotsialistliku seaduslikkuse teravik sõjakommunismi äärmuste, kapitalistidele-nepmannidele kuuluva omandi rikkujate vastu. Ei ole õige ka see, et praeguses teises peafaasis, mil ekspuataatorlikud klassid on siseriigis likvideeritud, olevat sotsialistliku seaduslikkuse teravik suunatud sotsialistliku omandi rikkujate vastu, et sotsialistliku omandi kaitse on kõige

tähtsam nõukogude riigi ülesanne, ta peamine põhifunktsioon.

Niisugune käsitus jätab tahaplaanile eksploatatorite ohjeldamise ülesande, olgu see siseriigis oma maa kapitalistide vastu või agressorite vastu. Ei saa kontrrevolutsioonilisi kuritegusid, mida organiseeritakse kapitalistide poolt, vähem ohtlikena lasta paista kui oma töötavate klasside liikmete poolt kordasaadetud kuritegusid.

Sotsialistliku riigi poolt teostatava klassivaenlaste ohjeldamise ülesande kui riigi tunnuse arutamisel lähtusime me eespool eeldusest, et kapitalistlik süsteem likvideeritakse enne, kui tööliklass kussgil maal jõuaks kommunismile. J. Stalin lähtus oma aruandekõnes partei XVIII kongressil sellest võimalusest, et Nõukogude Liit jõuab juba sel ajal kommunismile, kui mujal maailmas veel kapitalism püsib. Sel juhul muidugi riik säilib, sest kommunistlikku ühiskonnakor- da on vaja kaitsta kallaletungide vastu välismail säilinud kapitalistide poolt, viimaseid on vaja ohjeldada.

Arvestades aga kommunismile ligineva sotsialismileeri järjest suurenevat mõju eeskujuna kapitalistliku maailma töörahvale, järjest teravnevaid klassivastuolusid kapita- listlikus maailmas ja ka vajadust enam arenenud sotsialismi- maade poolt abistada vähem arenenud sotsialismile asunud maid, rääkimata uue maailmasõja võimalusest, võime eeldada, et kommunismile võidakse jõuda ka pärast kapitalismi täie- likku kokkuvarisemist kogu maailmas. Siis aga ei lähe palju aega selleks, et kõik maad võiksid enam-vähem üheaegselt jõuda kommunismi.

8. SUVERÄÄNSUS RIIGI TUNNUSENA.

Riigi tunnuseks on peale eespool nimetatute veel lõpuks tema s u v e r ä ä n s u s, iseseisvus ehk sõltumatus. Oma territooriumi piirides on riik kõige kõrgem, kõige võimsama ja tugevama võimuga organisatsioon. Ükski teine organisat-

sioon ega organ, mis asub vastava riigi territooriumil või väljaspool seda, ei ole õigustatud vastava riigi ettekirjutusi ja õigusnorme muutma. Ainult vastava riigi oma organid on õigustatud riigis õigusnorme looma. Vastav riik võib oma õigusi piirates anda ajutiselt teatavaid õigusi teistele organisatsioonidele, näiteks rahvusvaheliste lepingute alusel Ühinenud Rahvaste Organisatsioonile, ta võib liituda teiste riikidega föderatsiooniks, andes osa oma õigustest teostamiseks föderatiivsetele organitele. Nõukogude Liidus on liiduvabariigid suveräänsed, sest nad on Nõukogude Liiduga ühinenud vabatahtlikult ja nendele on säilitatud ning garanteeritud Liidust väljaastumise õigus.

Faktiliselt võib muidugi mõni kodanlik riik suurel määral sõltuda suurtest imperialistlikest riikidest, kuid seegi faktiline sõltuvus ei ole kunagi absoluutne, sest vastasel korral vormistatakse see maa juba imperialistliku riigi asumaana. Kui näiteks kodanlik Eesti riik oli tegelikult sõltuv Lääne imperialistidest, kehtisid Eestis siiski ainult need seadused, mis olid välja antud kodanliku Eesti riigi kõrgemate riigiorganite poolt. Kuigi mõisnikele tasumaksimise seaduse väljaandmiseks avaldasid Lääne suurriigid kodanliku Eesti valitsusele ja parlamendile survet, tuli see seadus siiski vormistada kui kodanliku Eesti Riigikogu seadus. Kuigi kodanliku Eesti kõrgemad riigiorganid olid sunnitud suures ulatuses arvestama sõltuvust ja survet suurte imperialistlike riikide poolt, ei ulatunud see absoluutse sõltuvuseni ühestainsast riigist. Seda tõendavad niisugused faktid, nagu Tartu rahu sõlmimine 2.veebruari 1920.a., Nõukogude Liiduga sõlmitud kaubalepingud, keeldumine andmast ainult ühele imperialistlikule suurriigile igasuguseid privileege kaubanduse jm. alal, keeldumine maksta Ameerika Ühendriikidele nn. sõjavõlga, mida kulutati 1919.aastal Nõukogude riigi purustamise katsel jne.

Nõukogude Liit, rahvademokraatia maad, rida Aasia, Aafrika ja teisi riike, kogu progressiivne inimkond kaitseb riikide suveräänsust, nende iseseisvust, toetab koloniaal-

rahvaste vabanemist imperialismi ikkest, nende riikliku iseseisvuse saavutamist. Ameerika Ühendriikide monopolid, kes kõige võimsamate kapitalistidena ihaldavad oma majanduslikku võimu laiendada kogu maailmale, kes tahavad allutada oma eesmärkidele kõigi kodanlike riikide armeesid, levitavad aga seisukohti, mille järgi riikide suveräänsus olevat oma aja ära elanud ja tulevat praegusel ajal asendada ülemaailmse riigi ja õigusega. Sellist riiki mõeldakse muidugi kodanliku riigina, kes seisaks eeskätt ameerika monopolide kui kõige tugevamate teenistuses.

9. TERRITOORIUM RIIGI TUNNUSENA.

Riigi mõiste puhul ei saa mööda minna riigi t e r r i t o o r i u m i s t kui riigi ühest tunnusest. Igal organisatsioonil ei ole oma kindlat territooriumi. Nii ei olnud ürgkogukondliku korra ajal rändrahvaste sugukond sugugi seotud kindla territooriumiga. Igal riigil on oma kindel territoorium. Riik ei ole aga teatavaks territooriumiks, territoorium ei ole riigi üheks nn. elemendiks võrdsena avaliku võimu kõrval, vaid riigi territoorium tähendab riikliku organisatsiooni ehk avaliku võimu tegevuspiirkonda. Kõik vastava riigi territooriumil elunevad inimesed on allutatud ainult tema kõrgemale võimule. Vastaval territooriumil on riik kõige võimsam, kõige paremini relvastatud organisatsioon.

Territoorium on riigi ja õiguse teooria mõttes selle riigi oma, kes seal tegelikult kõrgemat võimu teostab. Hiinas teostavad riigivõimu Hiina Rahvavabariigi organid ja sellepärast on Hiinamaa Hiina Rahvavabariigi territoorium vaatamata sellele, et näiteks Ameerika Ühendriigid Hiina Rahvavabariiki rahvusvaheliselt ei tunnusta. Rahvusvahelise õiguse, suurriikide vahelise kokkuleppe kohaselt ja moraalsel kaalutlustel peab hiinlastega asustatud Taivani (Formosa) saar kuuluma ka faktiliselt Hiina Rahvavabariigi

koosseisu, olema selle territooriumi osaks riigi ja õiguse teooria mõttes.

Eelnevast nähtub, et riigi ja õiguse teooria kohaselt tuleb riigi territooriumiks lugeda ainult seda osa maakera territooriumist, kus vastav riigivõim teotseb kõrgeima võimuna. Vastava riigi õiguse, samuti rahvusvahelise õiguse kohaselt aga võidakse riigi territooriumiks lugeda ka neid maa-alasid, kus mitte vastav riigivõim ei tegutse kõrgeima riigivõimuna, vaid mõne muu riigi võim. Hiina Rahvavabariik kuulutati välja 1. oktoobril 1949, kui valdaval osal Hiinamaal oli kodusõja käigus purustatud kuomintangi võim. Tege-likult aga kehtis juba 1927. aastast reas Hiina rajoonides rahvavõim, tööliste ja talupoegade võim, keda juhtis Hiina Kommunistlik Partei. Kuna piirid ühelt poolt hiina kodanluse-feodaalide võimu ja teiselt poolt töölis-talupoegade võimu vahel polnud kindlad ja kumbki pool seadis ülesandeks kodusõjas oma võimu laiendamise kogu Hiinamaale, siis ametlikult Hiina Rahvavabariigi kui riigi asutamist ei fikseeritud, töölis-talupoegade riigivõimu ja valitsust ei tunnustatud. Riigi ja õiguse teooria mõttes aga eksisteerisid faktiliselt kaks Hiina riiki, riigivõimu ja valitsust. Eestis aga formeeriti 1918. aasta lõpul juba ametlikult ühelt poolt Eesti Sotsialistlik Nõukogude Vabariik - Eesti Tööraha Kommuun - ja teiselt poolt kodanlik Eesti Vabariik.

Suure Isamaasõja perioodil loeti saksa fašistide poolt okupeeritud Eesti Saksa riigi õiguse poolt Saksa riigi Ostlandi provintsi osaks, Nõukogude ja rea riikide seadusandluse seisukohalt Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi territooriumiks ja ühtlasi Nõukogude Liidu territooriumi osaks. Ameerika Ühendriigid aga püsisid omal endisel seisukohal, et Eesti on kodanliku Eesti Vabariigi territooriumiks. Et Nõukogude seadusandlus luges Eestit ENSV territooriumiks, tähendas see praktiliselt seda, et ENSV valitsus kasutas Nõukogude tagalas neid õigusi, mis liiduvabariikidele NSVL konstitutsioon tagab, et NSVL seadis oma sõjasi-hike Eesti vabastamise, et Eesti territooriumil okupatsiooni

ajal kordasaadetud tegusid kvalifitseeriti kuritegudeks nõukogude seaduste järgi. On aga selge, et riigi ja õiguse teooria seisukohalt ei teostanud tegelikult riigivõimu mitte nõukogude võim, vaid Saksa riik. Iseasi on nende aladega, kus faktiliselt okupantide võim ei kehtinud, kus partisanid avalikult Nõukogude riigi nimel kõrgemat võimu teostasid. Nendes rajoonides, kus partisanid pidid aga varjatult tegutsema, kuulus faktiliselt kõrgem võim okupantidele.

Kaasaja ühiskonnas, õieti aga juba orjanduslikus ühiskonnas, mil inimesed muutusid paikseks, on kujutlemata, et ühel ja samal territooriumil võiks tegutseda personaalsel alusel kaks kõrgemat võimu või et asi nii korraldatud on, et teatud küsimuste alal kehtib omaette kõrgem võim, teatud küsimuste lahendamise alal aga teine kõrgem võim. Kaasajal on võimatu nii küsimust lahendada, et üks võim käsutab ühtesid, teine teisi kodanikke. Kasumite jahil olevad kapitalistid ei lepi kunagi sellega, et ainult osa vastava territooriumi töötajatest kuulub nende ekspluateerimissüsteemi, teised aga mitte, et nad võivad mobiliseerida ainult ühtesid, mitte teisi. Niisugusel korral ei saaks keegi takistada, et üks võim annaks käsku "omadele" inimestele "võõra" võimule alluvate kodanike elusse vahelesegamiseks.

Eelöeldut arvestades tuleme järeldusele, et riigi territooriumi mõiste tuletub suveräänsuse, kõrgeima võimu mõistest, sest klassiühiskonna majanduselu tingimustes ei saa kujutleda ühel ja samal territooriumil kahe kõrgeima võimu eksisteerimist. Territoorium määrab seega riikliku organisatsiooni isikulise ulatuse, riigi kui kõrgeima võimu kehtkonna ulatuse piirid. Kõik erandid riigi sellest põhimõttest (näiteks diplomaatide eksterritoriaalsus jne.) reguleeritakse rahvusvahelise õiguse normide poolt, s.o. kokkuleppel asjast huvitatud riikide vahel.

Lõpetades riigi tunnuste loetelu, tuleks tähelepanu juhtida sellele, et iga riigi ülalpidamiseks on vaja riigi maksed ja vastaval korral ka laene. Iseenesest riigimakse ja -laene riigi tunnustena arvesse ei tule

võtta, kuid nad on tavaliselt iga riigiga ja õieti õelda iga organisatsiooniga kaasaskäivateks nähtusteks. Lõppastmes kannavad maksukoormat igas riigis ainult töötajad. Eksploataatorlike riikide puhul kasutatakse makse selleks, et ülal pidada riiklikku organisatsiooni, mis tegutseb eksploataatorite huvides, sotsialistliku riigi puhul kasutatakse maksud ära töötajate huvides.

F. Engels, analüüses riigi tunnuseid, märgib küll, et riigi puhul "selle avaliku võimu ülalpidamiseks on vajalikud riigikodanike andamid - maksud. ... Tsivilisatsiooni edenedes ei piisa neistki; riik annab välja vekseid tuleviku peale, teeb laene, riigivõlgu"¹³, kuid Engels ei märgi, et maksud ja laenud esineksid riigi tunnustena kõrvuti territooriumi ja avaliku võimuga, mida ta loetleb kui esimest ja teist riiki iseloomustavat joont võrreldes sugukondliku organisatsiooniga. Teisi riigi tunnuseid Engels tsiteeritavas osas ei loetle, vaid võtab nad kokku termini all "avalik võim". Alljärgnevas käsitluses näitab Engels, et see avalik võim tähendab valitseva klassi võimu ja et "see koosneb mitte ainult relvastatud inimestest, vaid ka asilisandest, vanglaist ja kõiksugu sunniasutustest".¹⁴

Mõnedes teistes teostes kõneldakse avaliku võimu asemel poliitilisest võimust, poliitilisest organisatsioonist, ühiskonna poliitilisest juhtimisest, klassi poolt organiseeritud teostatavast vägivallast, poliitiliselt valitseva klassi poolt teostatavast võimust jne. Kõigi nende ütlustega on mõeldud riiki. Sama tuleb öelda sõna "diktatuur" kohta, sest marksistliku õpetuse kohaselt teostab iga riik valitseva klassi diktatuuri, teostugu see siis demokraatlikus vormis

¹³ F. Engels, Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine, lk. 157.

¹⁴ Sealsamas.

või mitte.¹⁵ Diktatuuri mehhanismi käsitluse juures tuleb ainult arvesse võtta, et see mõiste on riigi mehhanismi omast laiem, haarates endasse ka ühiskondlikke organisatsioone.

Võttes kokku eespool toodud riigi tunnuseid, võime öelda: riik on relvadega ja teiste sunnivahenditega varustatud valitseva klassi organisatsioon klassivaenlaste ohjeldamiseks, mis teatud territooriumil omab kõrgeima võimu.

10. RIIGI JA ÜHISKONDLIKE ORGANISATSIOONIDE VAHEKORD.

Mis puutub ühiskondlikesse organisatsioonidesse, siis ei saa neid riigi, riigiaparaadi, riigimehhanismi osadeks lugeda, sest neil puuduvad sellised võimsad sunnivahendid, nagu need on riigil. Nende poolt väljaantud eeskirjade rikkumise puhul ei järgne riikliku sunni rakendamist. Nii näiteks omavad jahimeeste seltsid küll relvi, kuid need pole võrreldavad riigi käsutuses seisva relvastusega. Ühiskondliku organisatsiooni tegevust kaitseb riigiaparaat ainult riigi enda poolt ettenähtud juhtudel. Samal ajal võivad ühiskondlikud organisatsioonid siiski riiki abistada, selle võimu tugevdada. Kodanlikus ühiskonnas on kahe suguseid ühiskondlikke organisatsioone: ühed juhivad ja abistavad kodanlikku riiki, teised - töörahva organisatsioonid - võitlevad selle reaktsioonilise poliitika vastu.

Sotsialistlikus ühiskonnas aitavad töörahva ühiskondlikud organisatsioonid oma riiki tugevdada, kuid nad ei ole riigiaparaadi osadeks. Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei juhib kõiki töörahva organisatsioone, selle hulgas ka riiki, kuid ta ise ei ole riiklik organisatsioon, ta ise ei kasuta

¹⁵ V.I. Lenin, Riik ja revolutsioon, lk.31 (385); V.I. Lenin, Riigist, Tallinn 1955, lk.16-20 või Teosed, 29.kd., lk.447-451; F. Engels, Perekonna, eraomanduse ja riigi tekimine, lk.159.

oma eesmärkide saavutamiseks sündi. Partei otsustega ei muudeta nõukogude seadusi, selleks on vaja vastava seadusandliku organi akti. Ametiühingud teevad ära suure töö töötajate kommunistliku kasvatamise ja tööviljakuse tõstmise alal. Ametiühingulisest koolist läbikäinud töötajad aitavad riiklikule tööle edutatult meie riigiaparaati tugevdada. Ametiühingute edukas tegevus tootmise alal kergendab oluliselt meie riigi majandusaparaadi tööd, see soodustab meie riigi rahvamajanduslike plaanide täitmist.

Nii nagu tööraha ühiskondlikel organisatsioonidel on tihe side riigiga, on moraalnormidel tihe side riigi poolt väljaantavate õigusnormidega. Mida rohkem areneb sotsialistlik moraal, seda rohkem kindlustub ka sotsialistlik õigus, sotsialistlik seaduslikkus.

Eespool esitatud riigi tunnustes ei esinenud meil poliitilise organisatsiooni tunnus. A. Denissovi õpikus esitatakse riigi kui organisatsiooni esimese spetsiifilise tunnusega aga just seda, et ta on poliitiline organisatsioon.¹⁶ On muidugi õige, et riik on tõesti poliitiline organisatsioon, kuid asi seisab selles, et esiteks me saame riigi defineerimisel läbi ka ilma selle tunnusega. Teiseks ei mahu poliitilise organisatsiooni mõiste ülalpool esitatud organisatsioonide liigitusesse. Poliitilise organisatsiooni mõiste kuulub teise organisatsioonide liigitusesse, mis omab hoopis teissuguse jagamisaluse. Me võime nimelt kõiki organisatsioone jagada kahte gruppi vastavalt sellele, kas neil on poliitilisi sihte või mitte. Sellekohaselt kuuluksid riik, poliitilised parteid ja teised poliitilised organisatsioonid poliitiliste organisatsioonide alajaotusesse, mittepoliitilised organisatsioonid aga teise alajaotusse. Kolmandaks tuleb märkida, et poliitikat ei saa me sellepärast riigi tunnuseks esile tuua, et poliitika ise on defineeritav riigi kui

16

A.М. Денисов, Теория государства и права, Москва 1948, стр. 82-83.

tunnuse abil. V.I. Lenin kirjutas 1917.aasta jaanuaris-veeb-ruaris: "poliitika on osavõtt riigiasjadest ..."¹⁷ Määratle- des poliitikat riigi ja viimast jälle poliitika mõiste abil, satume nn. ringdefiniitsiooni: me võtame defineerivana selli- se mõiste, mis ise on mõistetav ainult defineeritava abil.

11. RIIGI MÕISTE TÄHTSUS RIIGI JA ÕIGUSE TEOORIA TEISTE TÄHTSAMATE MÕISTETE KÄSITLUSELE.

Riigi mõiste õigest defineerimisest, selle õigest lah- timõtestamisest oleneb väga suurel määral ka teiste riigi ja õiguse põhiküsimuste õige lahendamine. Riigi ja õiguse teoo- ria põhiliste mõistete määratlemise juures tuleb näiteks lähtuda riigi mõnest tunnusest. Riigi ja õiguse teooria õpi- kute vastavad peatükid on üksikute riigi tunnuste edasiaren- damiseks. Õpetus r i i g i m e h h a n i s m i s t aren- dab edasi seda riigi tunnust, mis näitab, et riik on valit- seva klassi organisatsioon ja lisaks sellele vaatleb üksik- asjalikumalt, kuidas riik on organisatsiooniliselt üles ehi- tatud, missugustest põhilistest osadest ta koosneb. Viimaste küsimustega tutvumine teeb meile antud riigi tunnuse rohkem mõistetavaks. See näitab riigi olemust: mida ta endast ku- jutab, kellest ta koosneb; see näitab riiki staatiliselt.

Riigiaparaadi oluliste osade põhilise liigituse aluseks võime võtta relvastatuse kui riigi tunnuse. Iga riik on rel- vastatud, kuid see ei tähenda, et mõned riigiaparaadi osad ei võiks olla ka relvadeta. Sellekohaselt võime jagada riig- iaparaadi osi kahte kõige põhilisemasse liiki: relvastatud ja relvastamatuteks riigiaparaadi osadeks (juhtivad organid, täidesaatev aparaat). Suveräänsuse (kõrgeima võimu) kui riigi tunnuse abil võime me samuti riigiaparaadi osi jaotada. Siit tuletub nimelt jaotus kõrgemateks ning madalamateks riigiör- ganiteks, võimu ja valitsemisorganiteks.

¹⁷ Ленинский сборник XXI, Москва 1933, стр. 14.

Õpetus riigi põhifunktsioonidest tutvustab meile lähemalt klassivaenlaste ohjeldamist kui riigi tunnust, ta osutab riigi kui organisatsiooni peamisele tegevusele, ta näitab riiki tegevuses, tutvustab ta dünaamilist külge. Sellejuures on meile ekspluataatorlike riikide kõik põhifunktsioonid ja osa sotsialistlike riikide põhifunktsioone tuttavad juba riigi mõistest.

Kuna riik ja õigus tekivad ja hääbuvad koos, on teineteisega tihedalt seotud, siis on võimatu anda niisugust õiguse definitsiooni, mille ühes tunnuses riik ei ole esitatud. Riiki saab defineerida ilma õigust mainimata, õigust aga ilma riiki nimetamata defineerida ei saa.

Riigi mõistest tuletub ka riikide põhiline liigitus. Vaatleme seda küsimust veidi üksikasjalisemalt järgmises osas. Sellest selgub, et riikide liikidesse jagamise põhialuseks on see riigi tunnus, et ta on valitseva klassi organisatsiooniks.

12. RIIKIDE PÕHILINE LIIGITUS.

Ajaloo kestel on eksisteerinud väga palju riike. Ka käesoleval ajal on maailmas palju riike, millel on ühelt poolt teatavaid ühiseid jooni, kuid teiselt poolt ka väga mitmesuguseid erinevusi. Iga erineva tunnuse tõttu võime riike jagada liikidesse. Üks riik erineb teisest loendamatu tunnuste ja omaduste poolest. Mõned neist on olulised, teised aga ebaolulised. Me võime näiteks kõiki riike jagada kahte liiki vastavalt sellele, millal nende moodustamine toimub. On ilmne, et sellisel liigitusel on teatav tähtsus vaid ajaloolastele ja välisministeeriumide töötajatele. Juba hoopis olulisem on liigitada kõiki riike nende vormi järgi, selle järgi, kas nad on monarhiad või vabariigid. See liigitus aitab meil juba paremini mõista kõrgemate riigiorganite süsteemi, vastava riigi konstitutsiooni. Kuid

ka selline liigitus ei ole põhiline, kõige tähtsam. See liigitus ei väljenda seda suurt arengut, mida inimkond on tuhandete aastate jooksul läbi teinud, sest monarhiad ja vabariigid on alati esinenud. See liigitus ei ava meile printsiipiaalset erinevust hitlerliku Saksa vabariigi ja Nõukogude vabariigi vahel. Liigitus monarhiateks ja vabariikideks on kõrvalise tähtsusega liigitus.

Iga riik on valitseva klassi organisatsiooniks. Valitsevaid klasse võib aga mitmesuguseid olla. Sellepärast on kõige põhilisemaks riikide liigituseks liigitus klassi järgi, kelle käes on riigivõim. Kuna valitsevaks klassiks on majanduslikult kõige tugevam klass, siis langeb see liigitus kokku ühiskonna jagamisega põhilise tootmissuhete tüübi järgi. Ühed valitsevad klassid on ekspuataatorlikud klassid, teised töötavad klassid, ühed tootmissuhted on ekspuataatorlikud, teised ekspuateerimisvabad. Selle kohaselt on ühed riigid ekspuataatorlikud riigid, kuna teised sotsialistlikud. Omakorda liigituvad ekspuataatorlikud riigid kolme tüüpi: orjanduslikud riigid, kus riigivõim on orjapidajate kui valitseva klassi käes, feodaalriigid, kus riigivõim on feodaalide kui valitseva klassi käes, ja lõpuks kodanlikud riigid, mis on kapitalistide kui valitseva klassi organisatsiooniks. Orjanduslik riik on orjapidajate, feodaalriik feodaalide ja kodanlik riik kapitalistide klassi diktatuuriks.

Et ühte riigitüüpi kuuluvate riikide vahel on ka olulisi erinevusi, siis on vaja läbi viia veel tüübisest liigitust. Kodanlike riikide liigituse juures on üheks põhilisemaks liigituseks nende jagamine fašistliku ja kodanlik-demokraatliku poliitilise režiimiga riikideks. Kui sotsialistlikku tüüpi riik erineb teravalt kodanlikku tüüpi riigist oma olemuse poolest, kui siin piirjooned on väga teravad, siis ei saa seda alati öelda fašistliku ja kodanlik-demokraatliku riigi puhul. Kui näiteks Saksa riik erines enne Hitleri võimuleupitamist selgesti fašistlikust Saksa riigist, siis näiteks kodanliku Eesti riigi puhul olid need

piirjooned vähem teravad. Siin toimus riigi fašiseerimine olulistest küsimustest juba enne 1934.a. märtsi fašistlikku pööret. Sellepärast ei ole täpne öelda, et kodanlik Eesti riik oli puhtalt kodanlik-demokraatliku režiimiga enne 1934. aastat, kuna pärast seda täielikult fašistliku režiimiga. Ühelt poolt oli Eestimaa Kommunistlik Partei illegaalsesse seisundisse surutud kogu perioodi kestel ka enne 1934.aastat, kuna teiselt poolt oli fašistlik režiim Eestis pärast 1934.aastat mõnevõrra vähem jõhker kui Saksamaal.

Kaasaja kodanlike riikide klassifitseerimise puhul tuleb eriti esile tõsta nende erinevat suhtumist sõja ja rahu küsimusesse, nende suhtumist imperialistlikusse poliitikasse. Kui oma sisepoliitikas teostavad kõik kodanlikud riigid tööraha ohjeldamist, mahasurumist, siis oma välispoliitikas teostavad ühed agressioonipoliitikat, kuna teised, olles rahu säilitamisest huvitatud, on agressioonipoliitika vastu. Nii nagu poliitilise režiimi puhul, esineb ka siin hulga üleminekuastmeid. Ühed riigid esinevad agressiivsematena kui teised, ühed kaitsevad rahu järjekindlamalt kui teised. Kõik sotsialistliku leeri riigid kaitsevad aga alati kõige järjekindlamalt rahupoliitikat, sest see vastab tööraha huvidele. Kapitalistlike maade ebaühtlase arengu tõttu on majanduslikult kõige tugevamad riigid, kus võimutsevad suured monopolid, agressioonipoliitika poolt. Seevastu majanduslikult mahaäänunud maad, endised koloniaalmaad, kus kohapealne kodanlus on veel nõrk ega ole suutnud lõplikult vabaneda imperialistlike riikide monopolide majanduslikust sõltuvusest, on sõja vastu, kaitsevad oma neutraalsust ning suveräänsust ega võta osa agressiivsetest blokkidest (Iraak, India, Birma, Afganistan, Araabia Ühinenud Vabariik jt.). Ka Soome, Rootsi, Austria ja teiste maade kodanlus on aru saanud agressioonipoliitika kahjulikkusest.

Paljudes riikides, kus kohapealne kodanlus on tugev, kus eksisteerivad küllaltki tugevad kohapealsed monopolid, ei saa ta siiski riiki lülitada otsese agressiooni vallapästmise teele. Võtame näiteks Itaalia. Sõjaõhutajate vastu

seisab siin suurte võitluskogemustega ja hästi organiseerunud töölisklass, kes koondab enda ümber võitluses rahu eest suurema osa rahvast. Prantsuse imperialistid ei ole suutnud endale haarata - nagu viimaste aastate kogemused on näidanud - uusi asumaid. Võitluses imperialismi vastu moodustati iseiselsvad Vietnami, Maroko ja Tuneesia riigid. Prantsusmaa kodanlus ei suutnud oma imperialistlikku poliitikat selles osas enam ellu viia. Suurt mõju Prantsuse poliitikale avaldab ka see, et Ameerika ja Lääne-Saksamaa kapitalid tõrjuvad Prantsuse kapitali selle positsioonidest järjest rohkem välja.

Eelbeldust selgub, et kodanlike riikide olemuse mõistmiseks tuleb riigi ja õiguse teoorias tähelepanu juhtida mitte ainult põhiküsimusele - kodanliku riigi põhilisele erinevusele sotsialistlikust riigist, vaid tuleb osutada ka erinevustele eri kodanlike riikide vahel. 1955.aastal ilmunud riigi ja õiguse teooria õpikus on muude küsimuste hulgas üksikasjaliselt osutatud ka kodanlike riikide agressioonipoliitikale, kuid pole iseloomustatud neid kodanlikke riike, kes on asunud neutraliteedipoliitikat teostama, kes kaitsevad rahu. Siin tuleb muidugi tähelepanu juhtida sellele, et niisuguste kodanlike riikidega võrreldes on sotsialistliku leeri riikide panus võitlusse rahu eest palju suurem, nende positsioon alati printsipiaalne ja kõikumatu.

Lisa 1. RIIGI TUNNUSTE JA ORGANISATSIOONIDE LIIGITUSE TABEL.

A	<u>ORGANISATSIOON</u>	B	1
Mitteklassiline organisatsioon	<u>Klassiorganisatsioon</u>		2
Mittevalitseva klassi organisatsioon	<u>Valitseva klassi organisatsioon</u>		3
Relvastamata valitseva klassi organisatsioon	<u>Relvastatud valitseva klassi organisatsioon</u>		4
Valitseva klassi relvastatud organisatsioon, mille ülesanne <u>pole klassivaenlaste ohjeldamine</u>	<u>Klassivaenlasi ohjeldav valitseva klassi relvastatud organisatsioon</u>		5
<u>Kõrgema võimuta valitseva klassi relvastatud organisatsioon</u> klassivaenlaste ohjeldamiseks	<u>Kõrgeima võimuga (suverääanne) klassivaenlasi ohjeldav valitseva klassi relvastatud organisatsioon</u>		6
	<u>Teatud territooriumil tegutsev kõrgeima võimuga klassivaenlasi ohjeldav valitseva klassi relvastatud organisatsioon</u>		7

Lisa 2. ORGANISATSIOONIDE LIIKIDE NÄITEID.

	A	B	
1	Riik, ametiühing, jalgpallikomando, suguharu, punakaart, teaduslik selts, rahvusvaheline filatelistide (margikorjajate) selts, laevameeskond jne.		1
2	Suguharu, rahukaitsekomitee, NSVL-1 ja Kanada hokimeeskonnad võistluse ajal, Ühinenud Rahvaste Organisatsioon, röövli bande jne.	Riik, ametiühing, vabrikantide ühing, punakaart, kaitseliit, NSVL Teaduste Akadeemia, poliitiline partei	2
3	Kodanlikus riigis tegutsesvad töölisorganisatsioonid, nagu partei, ametiühingud, partisanisalgad jne. Kontrrevolutsioonilised organisatsioonid sotsialistlikes maades, kapitalistide organisatsioonid Hiina RV-s	Riik, punakaart sotsialistlikus riigis, armee, kaitseliit, ametiühing sotsialistlikes maades, aktsiaselts, kodanluse poliitilised organisatsioonid kodanlikes maades	3
4	Ametiühingud sotsialistlikes maades, vabrikantide ühing kapitalistlikes maades, kodanlikud parteid kapitalismimaades	Riik, armee, punakaart sotsialistlikus riigis, kaitseliit kodanlikus Eestis, miilits, politsei, poliitiline politsei, vanglate valvepersonal, ühtlase klassikoosseisuga jahameeste seltsid ja laskespordi ühingud	4
5	Ühtlase klassikoosseisuga jahimeeste seltsid ja laskespordiga tegelevad spordiühingud	Kõik eelmises nimetatud peale jahimeeste seltside ja laskespordiga tegelevate spordiühingute	5
6	Mustasajalised relvastatud jõugud, lintsíkohus, Ku-Klux-Klan, SS ja SA organisatsioonid enne hitlerlaste võimulepääsemist	Riik	6
7	-	Riik	7

K I R J A N D U S:

K. Marx ja F. Engels, Kommunistliku partei manifest, Tallinn 1955, lk.32, 50-52 või

Karl Marx ja Friedrich Engels, Valitud teosed kahes köites, I kd., Tallinn 1957, lk.21, 34-35, vt. ka aineregistrit märksõna all "riik", lk.544.

Friedrich Engels, Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine, Tallinn 1958, vt. eriti lk.151-164.

V.I. Lenin, Riik ja revolutsioon, Tallinn 1954 või Teosed, 25.kd., Tallinn 1954, lk.355-459, vt. ka lk.479-483.

V.I. Lenin, Riigist, Tallinn 1955 või Teosed, 29.kd., Tallinn 1954, lk.434-452, vt. ka lk.542-543.

М.П. Карева, С.Ф. Керскьян, А.С. Федосеев, Г.И. Федкин, Теория государства и права, Москва 1955.

TÜ RAAMATUKOGU

10300014548012

RBL. 0.80

A-23175